

Bölge Uzmanı ile Söyleşi / Interview with Regional Expert

Çin Siyasal ve Yönetim Sistemi Üzerine

Söyleşi: Prof. Dr. Seriyе SEZEN (Ankara Üniversitesi SBF, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Öğretim Üyesi)

Söyleşi Yapan: Haşım KARA (Aksaray Üniversitesi, İİBF Kamu Yönetimi Doktora Öğrencisi)

Söyleşi Yapılan Tarih: 25 Kasım- 20 Aralık 2020

Söyleşi Yapılan Yer: Salgın dolayısıyla E-posta üzerinden yapılmıştır.

Haşım Kara (H.K.); Sayın Seriyе hocam, öncelikle söyleşi davetimizi kabul ettiğiniz için teşekkür ederiz. Öncelikle sizden kısaca Doğu Asya özellikle Çin Halk Cumhuriyeti, Tayvan ile olan bağınız veya ilişkinizi hakkında bilgi verebilir misiniz?

Seriyе Sezen (S. S.): Çin Halk Cumhuriyeti (Çin) ve giderek Doğu Asya coğrafyasına yönelen akademik ilgimin başlangıcı; 1999, 2000 ve 2006 yıllarında Çin'e yaptığım ziyaretlerdir. O tarihlerde Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsünde (TODAİE) öğretim üyesiydim. İlk ziyaretimi de TODAİE'nin Çin Personel Bakanlığı ile 1990'ların ilk yarısında başlayan işbirliği çerçevesinde yapmıştım. Bu ziyaretlerde ülkenin büyük bir dönüşüm süreci içinde olduğunu gözledim. Bu ziyaretler aynı zamanda gerek Çin gerekse de ülkenin büyük dönüşümü hakkında ilgimizin ve bilgimizin ne kadar sınırlı olduğunu fark ettirdi. Bu farkındalık beni Çin'in dönüşümü üzerine bir makale yazmaya yöneltti. Kamu yönetimi alanında çalışan bir akademisyen olarak başlangıçta daha ileri bir amacım yoktu. Ancak makale yazımı sırasında zihnimde oluşan yeni sorular, bilgi boşlukları sonucunda Çin beni müknatis gibi kendine çekti. İzleyen yıllarda Kore Demokratik Halk Cumhuriyeti ile Moğolistan'a yaptığım kısa ziyaretler ve 2015 yılında Tayvan'da yaptığım araştırma sonucunda ilgi alanım, odak ülke Çin olmak üzere Doğu Asya'ya genişledi. Aslında Doğu Asya'da hangi ülke ile ilgilenirseniz ilgilenin gerek tarihsel gerekse güncel ilişkiler bağlamında Çin faktörünü dışarıda bırakmazsınız.

H.K.: Modern Batı sömürge kuvvetlerinin Doğu Asya'ya ulaşması ve buralarda sömürge düzeni kurması ile geleneksel Konfüçyüsçü sistemlerin çatırdadığını biliyoruz. Bu bağlamda Batı'nın Doğu Asya'ya özellikle Çin uygarlık çevresine nasıl etkileri olmuştur?

S.S.: Bugünkü Çin kendi tarihinin, birikiminin, çelişkilerinin, çatışmalarının ürünü olduğu kadar; dünya tarihinin, emperyalizmin, Batı sömürgeciliğinin ve Batı kapitalizminin de ürünüdür. Gerek Japon yayılmacılığı gerekse Batılı emperyalist ülkelerin zorbalığı ile 19. yüzyılda Çin yarı sömürge konumuna düşmeseydi, 1949'da ülkede sosyalist bir devrim olur muydu bilemiyorum. Gücsüz bir merkezi hükümet, sefil halde yaşayan topraksız köylüler, eşitsiz anlaşmalarla ekonomik egemenliğini yitirmiş, Batılı emperyalist ülkelerin işgalinde bir ülke... Çin Komünist Partisi'ni (ÇKP) doğuran ve genç-tecrübesiz bir parti olarak dahil olduğu ülkenin bağımsızlık savaşında ÇKP'nin, önce emperyalist güçler, ardından Guomindang karşısında galip gelmesinde bu koşulların belirleyici olduğunu düşünüyorum. Batı emperyalizmi, sahip olduğu zor gücüyle önce uygarlığı, gücü ve kültürüyle övünen Çin'in özgüvenini alt-üst etmiş, ticaretini, limanlarını, topraklarını ele geçirmiştir. Bu dönem Çin'in toplumsal ve siyasal belleğinde "utanç yüzyılı"nın başlangıcı olarak kabul edilir. 19. Yüzyılın ilk yarısına kadar dünyanın birinci büyük ekonomisi olan Çin'in ekonomik gücü giderek zayıflamıştır. ÇKP, ülkedeki anti-emperyalist tepkileri, toplumsal sınıfların içinde bulunduğu koşulları iyi analiz ederek, girdiği mücadelede onların desteklerini kazanmıştır. 1949'da Çin Halk Cumhuriyeti'nin ilanı bu bağlamda yeni bir dönemin, yeni bir rejimin başlangıcı olduğu gibi yere düşen bir halkın ayağa kalkmasını da simgeler.

Çin'in günümüzde ekonomik bir güç haline gelmesiyle Batı kapitalizminin krizi arasında da ilişki kurmak gerekir. Çin bol ve ucuz emeği ile krizi coğrafi yayılmacılıkla aşmaya çalışan Batı kapitalizminin en azından bir süre işini kolaylaştırmış, kendisi de bu sürede sermaye birikimini sağlamıştır.

H.K.: Milliyetçi Çin'in idari örgütlenmesi hakkında bilgi verir misiniz lütfen? Günümüz Tayvan idari yapılanmasını o dönemin devamı diyebilir miyiz?

S.S.: General Chiang Kai-shek, 1949'da yalnızca orduyu, hazineyi ve sadık kadrosunu Tayvan adasına taşımadı; aynı zamanda bir

rejimi de taşıdı. Düşüncesi, gücünü toparlayıp anakarayı komünistlerden aldıktan sonra Çin Cumhuriyeti'ni anakarada devam ettirmektir. Ama bu aşamaya kadar Çin Cumhuriyeti Tayvan'da varlığını sürdürecekti. Dolayısıyla Tayvan'da sıfırdan bir yönetim kurulmadı, bu bağlamda bir süreklilik söz konusudur. Elbette, adanın sosyo-ekonomik yapısından ve güncel ihtiyaçlardan kaynaklanan ve günümüze kadar süren uyarlamalar vardır. Ama öncelikle Tayvan'ın, birçok değişikliğe rağmen 1947 tarihli Çin Cumhuriyeti Anayasası'na göre yönetildiği belirtilmelidir. Ayrıca anakaradaki, Academia Sinica gibi kimi kurumlar ya da üniversiteler Tayvan'da yeniden kurulmuştur. Bu bağlamda en önemli devamlılık devlet erklerinin örgütlenmesinde sürmektedir. Çin Cumhuriyeti Anayasası, Sun Yat-sen'in "beş erk ayırımına dayalı anayasa" modelini yansıtır. İktidarı (power) ve işlevi (function) ayırarak hem demokrasiyi hem de yönetimde etkililiği ve tarafsızlığı sağlamayı amaçlayan bu ayırım, liberal demokrasilerden farklı olarak beş devlet organına dayanır. Klasik yasama, yürütme, yargı erkinin yanı sıra Tayvan'da sınav ve denetim organı da bulunmaktadır. Bu iki ek organın varlığı ve anayasada düzenlenmiş olması, kamu yönetiminde yeterliğe verilen önemin göstergesidir. Nitekim Çin'de 7. Yüzyılda başlatılan ve yüzyıllarca uygulanan merkezi sınav sistemine dayalı bürokratik istihdam geleneği Tayvan'da yaşamaktadır. Anayasa, kamu görevlilerinin açık, rekabetçi sınavlarla seçileceğini ve sınavda başarı olmayan hiç kimsenin kamu görevlisi olarak atanamayacağını düzenler. Günümüzde devlet başkanı tarafından atanan üst düzey yöneticiler hariç kamu personeli (toplam personelin %70'i), yüksek düzeyde seçici bu sınavlarda başarı göstererek kamu hizmetine girer.

H.K.: Asya Komünist partilerinde kadro nedir?

S.S.: Kadro kısaca; seçimi ve atamaları komünist partinin denetiminde olan siyasal ve yönetsel elitler olarak tanımlanabilir. Ancak buradaki "elit" sözcüğü, siyasal veya yönetsel yetki kullanan anlamındadır ve sınıfsal bir gösterge içermez. Sovyet terminoloji ile nomenklatura sisteminin bir parçası olan kadro Leninist parti örgütlenmesinin temel özelliklerindedir. Görev unvanı listesi anlamındaki kadro, seçim ve atamaları komünist parti örgütlenme biriminin denetiminde olan parti ve devlet (merkezi ve yerel yönetimler, işletmeler, üniversiteler vb.) görevlilerini içerir. Çin Halk Cumhuriyeti özelinde, her kadro üyesinin komünist parti

üyeleri olmadığını, ya da parti üyelerinin tamamının kadro içinde yer almadığını belirtmek gerekir. Devlet bürokrasisinde Çin Komünist Partisi üyesi olmayan bakan-bakan yardımcısı, vali-vali yardımcısı vb. üst düzey görevlerde yer alarak kadro'ya dahil olan görevliler bulunmaktadır.

H.K.: Çin Halk Cumhuriyeti (Çin) kuruluşunda nasıl örgütlendi ve bugünlere nasıl geldi? Değişimleri ana hatları ile anlatabilir misiniz?

S.S.: Çin Halk Cumhuriyeti'nin kuruluşunun üzerinden 70 yılı aşkın bir zaman geçti. Bu zaman dilimi, üretim-bölüşüm ve buna bağlı toplumsal ilişkilerin örgütlenmesi bağlamında Mao dönemi ve Mao sonrası dönem olmak üzere ikili bir ayrım üzerinden ele alınabilir. Sosyal bilimlerde genellemelere, dönemlendirmelere zorunlu olarak başvurulur; ama bu her dönemin kendi içinde düzenli bir süreklilik gösterdiği, bir dönemin bir anda sona erip öncekinden tümüyle başkalaşmış yeni bir dönemin başladığı anlamına gelmez. Gerek Mao dönemi gerekse 1978 sonunda başlatabileceğimiz Mao sonrası dönem kendi içinde izlenen politikaların kesintiye uğraması, ilerlemesi, değişmesi gibi bir dizi hareketliliği içinde barındırır. Ayrıca Mao dönemi sosyalist dönem olarak adlandırılır ama bu dönem sosyalist ve kapitalist özelliklerin bir süre beraber var olduğu dönemdir. Mao'nun kendisi de sosyalizmin tam anlamıyla kuruluşunun 15 yıl alacağını belirtmiştir. Örneğin kırsal toprakta kolektif mülkiyet, yaklaşık 10 yıla yayılan üç aşamalı sürecin ardından 1950'lerin sonunda komün sistemiyle kurulmuştur. Belirtmiş olduğum sınırlılıklar çerçevesinde her iki döneme bakıldığında Mao dönemi; kamu mülkiyetine, emredici merkezi planlamaya dayanan, kamu hizmetlerinin devlet tekelinde ve ücretsiz üretildiği, tam istihdamın sağlandığı sosyo-ekonomik ve politik düzendir. Ülkenin kontrollü bir kapitalizme yöneldiği Mao sonrası dönem ise bu düzenin aşama aşama çözülmesiyle karakterizedir. Çin deneyimini, hızla kapitalizme yönelen post-sosyalist ülkelerden farklılaştıran, bu tedrici, kontrollü yöneliş ve siyasal iktidardaki sürekliliktir.

1980'lerde kırsal üretim ve yaşamın örgütlenme biçimi olan komün sisteminin çözülmesi ve hane halkı sorumluluk sistemine geçilmesi, emredici merkezi planlamanın aşamalı olarak terk edilerek piyasa temelli plan dönemine geçilmesi, kamu işletmelerinin özertleştirilmesi ve özelleştirilmesi, özel ekonomik bölgelerden

başlayarak yabancı sermayeye kapıların açılması, özel girişimciliğin özendirilmesi, 1980 sonrasındaki dönüşümün temel politikalarıdır. Devletin üretim, birikim ve bölüşüm ilişkilerindeki dönüşümü, kamu yönetiminde de buna uygun dönüşümleri beraberinde getirmiştir. Sovyet devlet modeline dayanan devlet örgütlenmesinin yeniden yapılandırılmasında en azından biçimsel olarak Batılı kapitalist ülkelerin örgütlenmesi esas alınmıştır.

Devlet başkanlığı makamının yeniden ihdas edilerek görece güçlendirilmesi, ulusal parlamento olan Ulusal Halk Kongresinin yeniden etkin hale getirilmesi, yasama ve yürütme işlevlerinin yeniden tanımlanması, yargıya ilişkin düzenlemeler, halk kongreleri seçim sisteminin görece olarak daha demokratik hale getirilmesi vb., devlet erkleri düzeyindeki değişimler olarak belirtilebilir. Dönem içinde halk kongrelerinin temsil yapısı da önemli ölçüde değişmiştir. Bürokratların, profesyonellerin, işadamlarının, entelektüellerin temsil oranı köylü, işçi ve ordu temsilcilerinin aleyhine artmıştır. Kamu yönetimi alanında ise örgütlenme ve istihdamın küçültülmesi, güvenceli tam istihdamın kaldırılması, tüm kamu hizmetlerinin bedava olmaktan çıkarılması, ideolojik sadakatten daha çok yeterliğe dayalı yeni bir kamu personel rejiminin benimsenmesi, merkezi sınav sisteminin yeniden ihdası gibi uygulamalar vurgulanabilir.

H.K.: Ana hatlarıyla vurguladığınız bu kapsamlı dönüşümler, Mao döneminden tümüyle bir kopuş olarak görülebilir mi? Ya da Mao'nun kurduğu iktidar modeli bugün devam etmekte midir?

S.S.: Söylem düzeyinde sosyalizme referans devam etse de sosyalist değerlere, eşitliğe, tam istihdama, ideolojiye dayalı toplumsal yapı önemli ölçüde çözülmüştür. Parti programında sınıf mücadelesinin yerini ekonomik kalkınma almıştır. Çin'de bugün tüketim ideolojisi olarak adlandırılan yeni bir ideolojinin egemenliğinden söz edilmektedir. Bununla birlikte, devrim öncesinde ÇKP ile diğer toplumsal güçler arasında kurulan ittifakın günümüzde de sürdüğü ve Çin siyasal sistemini oluşturduğu söylenebilir. Mao döneminde kurulan siyasi iktidar modeli devam etmektedir. Bunu yalnızca ÇKP iktidar tekelinin değil devrim öncesinde ÇKP ile diğer siyasi-toplumsal güçler arasında kurulan birleşik cephe ittifakına dayalı kurumsal yapıların sürekliliği bağlamında söylüyorum. Çin siyasal sistemini, "Çin Komünist Partisi'nin önderliğinde çok partili işbirliği ve siyasi danışma mekanizması" olarak tanımlar. Hatta

buradan hareketle, ülkede tek parti sistemi değil “tek iktidar partisi” sistemi olduğunu öne sürer. Devrim öncesinde ÇKP’ye destek veren sekiz siyasal partinin günümüzde de var olmaları, çok partili işbirliğinin gerekçesidir. Keza ÇKP’nin, diğer siyasal partilerin, çeşitli toplumsal kesimlerin temsilcilerinden oluşan ve birleşik cephe ittifakının kurumsal yapılanması olan Çin Halk Siyasal Danışma Konferansının varlığı da “siyasi danışma mekanizması”nın gerekçesidir. Siyasal sistemin özelliği, ÇKP iktidarının sürekliliği ve tartışma dışı olması, diğer siyasal yapıların ÇKP’nin liderliğini kabul etmesidir. Devrim öncesinde kurulan bu ittifak ve iktidarın kaynağı üzerindeki uzlaşma günümüzde sürmektedir. Toprak fiilen metalaşmış olsa da toprak üzerindeki kamu mülkiyeti biçimsel olarak korunmaktadır. Merkezi planlama sona ermekle birlikte devletin/partinin planlar aracılığı ile kalkınmayı yönetmesi devam etmektedir. Merkezi planlama örgütünün yerini, planlama ve makro sosyo-ekonomik politikaları belirlemekle yetkili Ulusal Kalkınma ve Reform Komisyonu almıştır. Büyük kamu işletmeleri üzerindeki kontrol Devlet Varlıklarını Yönetme ve Denetleme Komisyonu eliyle sağlanmaktadır. Toplumsal alanda nüfus hareketliliğinin (huoku) ve artışının kontrolü esnetilerek de olsa sürdürülmektedir.

Özet olarak: Çin’deki büyük dönüşüm, birçok açıdan önceki dönemden kopuşu nitelerken, kimi açılardan işlevsel ve kurumsal değişikliklerle birlikte bir sürekliliği de simgeler. Ama en sabit, değişmez halka, ideolojisinde, üye yapısında ve iç işleyişindeki değişikliklere rağmen iktidar tekeli sürdürülen Çin Komünist Partisi’dir.

H.K.: Çin’de modern demokratik sistemlerde olduğu gibi bir “kuvvetler ayrılığından” söz edilebilir mi?

S.S.: Sosyalist demokrasilerde ve kendisini halen sosyalist devlet olarak tanımlayan Çin’de, liberal demokrasiye özgü kuvvetler ayrılığı resmen benimsenmiş bir ilke değildir. Bunun gerekçesi, tüm devlet erklerinin zaten halka ait olduğu, halk ile devlet organları arasında bir farklılaşmanın söz konusu olmadığıdır. Nitekim Anayasada, “tüm devlet organlarının ve kamu görevlilerinin halkın desteğine dayanmak, halkın görüş ve önerilerini dinlemek, denetimlerini kabul etmek ve onlara hizmet etmek için var güçleriyle çalışmak zorunda oldukları” bir ilke olarak yer alır. Diğer yandan Çin’deki parti-devlet bürokrasisinin iç içeliği ve üst düzey

atamalarda partinin belirleyiciliği dikkate alındığında böyle bir ayırımın fiili bir karşılığı da yoktur. Bununla birlikte, anayasal olarak biçimsel düzeyde kuvvetler arasında bir ayrışmadan söz edilebilir. Tüm iktidarın halka ait olduğunu belirten anayasa, seçimle oluşan Ulusal Halk Kongresi (Ulusal Meclis) ve yerel halk kongrelerini (yerel meclisler) halkın devlet iktidarını kullanacakları organlar olarak belirler. Bir başka ifadeyle halk bu meclislerin üyelerini seçerek ya da bizzat üye seçilerek devlet iktidarını kullanır. Halk kongrelerinde tüm idari kademeler, özel yönetsel bölgeler, etnik azınlıklar ve ordu temsil edilir. Yürütme organı devlet başkanı ve Devlet Konseyi (Bakanlar Kurulu) olarak iki kanatlı düzenlenmiştir. Bir yıllık icraatı ve gelecek yılın planlarını içeren ve başbakan tarafından sunulan hükümet raporu, her yıl Ulusal Meclis'te görüşülerek onaylanmak zorundadır. Yargı organı halk mahkemeleri ve halk savcılıklarından oluşur. Devletin yürütme ve yargı organlarında görev yapacaklar, ilgisine göre ulusal ve yerel halk kongrelerince atanır. Devlet başkanı ve başbakan, fiilen ÇKP'nin yıllık kongrelerinde belirlenmekle birlikte resmi atamaları Ulusal Meclis tarafından yapılır.

H.K.: Çin'de mahalli idare birimi var mıdır ve nasıl örgütlenmiştir?

S.S.: Çin'de mahalli idare sistemi olarak adlandırılacak bir sistem vardır ama bu sistem Türkiye'deki ve diğer liberal demokrasilerdeki yerel yönetim sisteminden farklıdır. Yaklaşık 10 milyon km²'den oluşan Çin'de (anakara bağlamında) dönemin koşullarına ve ihtiyaçlarına göre esneyen bir idari örgütlenme söz konusudur. Öncelikle, devletin ülke toprağı üzerinde örgütlenmesinin bir örnek olmadığı belirtilmelidir. Toprak birinci düzeyde eyaletlere, özerk bölgelere ve doğrudan merkezi yönetimin kontrolündeki belediyelere bölünmüştür. Birinci basamak idari kademelenmede bu farklılaşma, Çin'in özgün koşullarının, stratejik tercihlerinin, önceliklerinin idari bölünmeye yansımalarıdır. Aslında bu düzeyin olağan örgütlenmesi eyaletlerdir; diğerleri istisnadır. Özerk bölgeler, etnik milliyetlerin çoğunluğu oluşturduğu kademelerdir; halen beş özerk bölge bulunmaktadır. Pekin, Şanghay, Tianjin gibi sosyo-ekonomik ve politik açıdan önemli kentler merkeze bağlı belediye statüsünde örgütlenmiştir. Birinci basamaktaki bu idari birimler kendi içinde alt kademelere ayrılmaktadır. Ayrıca yönetim geliştirmek

istediği bazı kentlere “yardımcı eyalet” gibi farklı statüler de vermektedir.

Merkezi düzeyde Ulusal Halk Kongresi, Ulusal Halk Hükümeti, Yüksek Halk Mahkemesi- Yüksek Halk Savcılığı biçiminde örgütlenen devlet organlarının, idari kademelere göre yerel düzeyde de *yerel halk kongreleri*, *yerel halk hükümetleri* ve *yerel mahkemeler-savcılıklar* şeklinde örgütlendiği belirtilmelidir. Çin’de “yerel yönetimler” denildiğinde karşılık gelen bu kategoridir. Yerel halk kongreleri seçimle göreve gelen meclislerdir. Bu kongrelerin egemenlik yetkisinin, ulusal-siyasal konularda karar verme yetkisinin olmadığı belirtilmelidir. Yetki alanında kalkınma, sağlık, eğitim vb. kamu hizmetlerini yürütmekle görevlidirler. Anayasada, öz yönetimin tabandaki kitle örgütleri olarak tanımlanan köy ve mahalle komiteleri de seçimle göreve gelir.

Anayasada yerel halk hükümetleri olarak tanımlanan, ilgili yönetim kademesinin yürütme işlevini gören, vali, belediye başkanı, özerk-bölge başkanı gibi üst düzey yöneticilerdir. Bu yöneticiler ile yerel hakim ve savcılar yerel halk kongrelerince atanmaktadır. Ancak, bu görevlilerin seçiminin komünist parti kontrolünde olduğu unutulmamalıdır. Ayrıca Partinin ülke çapında 4,5 milyonu aşan bir örgütlenme ağına sahip olduğu, her düzeydeki idari kademelerde, köylerde, kamu örgütlerinde, büyük şirketlerde parti sekreterlerinin de görev yaptığı belirtilmelidir.

Çin’de merkez-yerel ilişkileri gerek Mao gerekse Mao sonrası dönemde bir sarkaç gibi yerelleşme-merkezileşme ikiliği üzerinden ilerlemiştir. Merkezi yönetim bir dönem adem-i merkezi politikalar benimseyerek yerel yönetimlerin yetkilerini artırıcı politikalar izlemiştir; uygulama sonuçlarına göre akabinde yeniden merkezci politikalara dönmüştür. Son kırk yılda bütünleşik vergi sisteminden vazgeçilerek vergi gelirlerinin merkez ile yerel arasında paylaşımı, toprağın kullanımı, miktara bağlı olarak yatırım izinlerinin verilmesinde yerel yönetimlerin yetkilendirilmesi gibi uygulamalar, Çin anakarasında fiili bir federasyon ya da mali federasyon uygulandığı yönünde değerlendirmeleri üretmiş olmakla birlikte, bu değerlendirmelere hayli mesafeliyim. Bu değişken politikalar, merkezin pragmatik gereksinimlerin karşılanmasına yönelik çözümlerdir; Çin’in federalizme yönelmek gibi bir niyeti söz konusu değildir. Son olarak burada verilen genel çerçevenin, yalnızca Çin anakarası için geçerli olduğunu belirtmeliyim. Özel

yönetim bölgesi statüsündeki Hong Kong ve Makao, sırasıyla İngiltere ve Portekiz ile imzalanan anlaşmalar çerçevesinde Ulusal Halk Kongresince çıkarılan yasalarla yönetilmektedir.

H.K.: Çin'de yasaların işleyişini denetleyen ÇKP'den bağımsız yapılar var mıdır?

S.S.: Çin'de çoğu kişinin sandığı gibi monolitik bir yapı yok. Her şeyden önce çok farklı eğilimleri, düşünceleri, sınıfları içinde barındıran ÇKP'nin monolitik bir yapı sergilediği söylenemez. Bu bağlamda tek iktidar partisi olarak ÇKP'yi büyük bir koalisyon partisi olarak görürüm. Keza ÇKP dışında sekiz siyasi partinin varlığı da anımsanmalıdır. Her ne kadar bu örgütler liberal demokrasilerde olduğu gibi iktidar için mücadele etme olanağı olmayan, ÇKP'nin yan örgütleri gibi çalışan, daha çok belki meslek birliği-dernek görünümünde olsalar da bu örgütler; daha önce belirttiğim gibi devrim öncesinde ÇKP liderliğinde oluşan ve günümüze kadar yaşayan ittifakın ürünüdür. Diğer yandan, yine devrim öncesinde ÇKP ile diğer toplumsal ve siyasal güçlerin (siyasal partiler dahil), ÇKP önderliğinde oluşan ittifakın örgütü olan Çin Halk Siyasal Danışma Konferansını da vurgulamak gerekli. Ülkenin kurucu meclisi işlevi gören bu Konferans, günümüzde de geniş yelpazeli temsil yapısıyla (ÇKP, siyasal partiler, etnik azınlıklar, meslek birlikleri, bölge temsilcileri vb.) gerek politika oluşturmada gerekse politikaların uygulanmasını izlemeye danışma ve denetim organı olarak işlev görmektedir. Bu örgütler ÇKP'den bağımsız değildir. Bununla birlikte salt bir vitrin işlevi gördükleri de söylenemez.

Ayrıca liberal dönemde Çin'de hükümet dışı kuruluşların, düşünce kuruluşlarının sayısında ciddi bir artış söz konusudur. Yeni dönem beraberinde giderek güçlenen bir orta sınıfa da yaratmıştır. Bunlara, yeni düzende sayıları giderek artan zenginleri dahil edebiliriz. Uzman meslek bilgisi ve/veya sahip olduğu ekonomik güçle ülke ekonomisine sağladığı katkı nedeniyle orta ve zengin sınıflar rejimin kolayca göz ardı edemeyeceği, tam aksine elinde tuttuğu bilgi/ekonomik gücünden olabildiğince yararlanmak istediği bir kitleyi oluşturmaktadır. Bu insanlar yardım kuruluşu, hükümet dışı kuruluşlar içinde örgütlenmektedir. Bunların yanı sıra yerel düzeyde Sivil İzleme Örgütü veya Kamu İhaleleri İzleme Ofisi gibi oluşumlar da gözlenmektedir. Yerel parti kadrolarının uygulamalarını denetleme işlevi gören bu örgütlenmelerin yanı sıra

yine yerel yöneticilerin girişimiyle yerel sorunlar, uygulamalar hakkında yerel halkın görüşünün alındığı “görüş alma”, “danışma” toplantıları gibi farklı adlarda etkinlikler de yapılmaktadır.

Burada şu soru akla gelebilir: İyi, güzel ama bütün bu yapılar ÇKP’den ne ölçüde bağımsız? Tek bir partinin iktidar tekeli elinde tuttuğu siyasal sistemde elbette bağımsızlıktan söz edilemez. Bununla birlikte Çin’de rejim için bir tehdit oluşturmadığı sürece bu tür kuruluşların engellenmediği, hatta sağladıkları yarara göre desteklendiği söylenebilir. Bu konuda şu soruyu da sormakta yarar görürüm: liberal demokrasilerde hükümet dışı kuruluşlar ne ölçüde devletten, siyasi iktidarlardan, sermayeden bağımsızdır? Özellikle ABD’de birçok etkili düşünce kuruluşunun bizzat devlet güdümünde veya belirli sermaye gruplarınca kurulduğunu, onların çıkarlarına göre hizmet ettiklerini biliyoruz. Dolayısıyla yönetimin kitlelerce denetimi bağlamında ilgili örgütlenmelerin “bağımsızlığı” her ülkede tartışmalı bir konudur.

H.K.: Siyasal iktidarın meşruiyet kaynağı nedir? Şu anda Komünist Parti’yi ayakta tutan nedir?

S.S.: Siyasal iktidarın, ana meşruiyet kaynağının yarattığı refah, ekonomik iyileşme olduğu düşüncesindeyim. Sosyalist dönemde de ekonomi ortalama %6-6,5 büyümüştür. Ama 1980 sonrasında ekonomisini bu ortalamanın hayli üstünde büyüten bir ülkeden söz ediyoruz. Bu süre içinde ülkenin tüm mekânsal, toplumsal, ekonomik görüntüsü, dokusu radikal biçimde değişti. Günümüzde Çin, ABD’nin dünya liderliğine meydan okuyan bir güce erişti. Bu dönüşümün kitleler üzerindeki etkisini iki yönüyle değerlendirmek mümkün. Birincisi, insanların bireysel yaşamındaki değişim ve bu bağlamda partiye bakışı. Evet bu büyük dönüşüm beraberinde toplumsal eşitsizliği, dünyanın belki de en büyük iç göçünü, yolsuzluğu, pahalılığı beraberinde getirdi. Ancak gelirlerinde, yaşam standartlarında iyileşmeyi ve geleceğin daha iyi olacağı umudunu da getirdi. İkincisi, ülkenin giderek güçlenerek dünyanın egemen ülkelerinin bir rakibi hale gelmesinin kitleler üzerindeki psikolojik etkisi. Aşağılanma yüzyılını yaşamış bir toplum için bu psikolojik etkinin önemli olduğu kanaatindeyim. Dolayısıyla ülkenin yaşadığı büyük dönüşüme, bütün iç çelişkilerine, sorunlarına rağmen ÇKP’nin halk nezdinde güvenini koruyabildiğini düşünüyorum. Ampirik araştırmalar da bunu gösteriyor. Özetleyecek olursam: Kapitalizme yönelen bir komünist

partinin hala iktidarda kalabilmesini salt otoriterlikle, toplumun denetimiyle, baskıyla açıklamak, sorunlu ve indirgemeci bir analiz olur.

H.K.: Çin siyasal sisteminin şekillenmesinde Halkın Kurtuluş Ordusu'nun etkisi var mıdır? Bu sistemde ordunun yeri nedir? Veya Çin siyasal sistemini askeri komünizm olarak nitelendirilebilir mi?

S.S.: Çin Komünist Partisi'nin milliyetçi güçler karşısında galibiyetinde dolayısıyla ÇHC'nin kuruluşunda Halkın Kurtuluş Ordusu önemli bir rol oynamıştır. ÇKP'nin özellikle iç savaşta elini güçlendiren en önemli unsur, zaman içinde halktan katılımlarla giderek güçlenmiş silahlı gücünü kurabilmiş olabilmesidir. Aksi takdirde elinde düzenli ordu olan mevcut yönetim karşısında başarılı olması olanaksızdı. Ayrıca ordu, ilk kurucu meclis işlevini gören, ÇHC'yi kuran ve geçici anayasayı kabul eden Çin Halk Siyasi Danışma Konferansında temsil edilen kesimler arasındaydı. Dolayısıyla ordu, Halkın Kurtuluş Ordusu ülkenin kurucu iktidarlardan biridir. Günümüzde de görel olarak temsil gücü zayıflamakla birlikte ordu, parti ve devlet politikalarının belirlenmesi sürecine, parti organları ile ulusal ve yerel halk kongrelerine gönderdiği temsilcilerle katılır. Bir tür Genelkurmay Başkanlığı diyebileceğimiz ülkenin silahlı kuvvetlerini yöneten, başkanlığını devlet başkanın yaptığı Merkezi Askeri Komisyon, anayasada yasama ve yürütme organlarından hemen sonra düzenlenmiştir.

Çin son yıllarda ordunun modernizasyonuna özel bir önem vermekte ve savunmaya ciddi bir kaynak ayırmaktadır. Xi yönetiminin hedefi, yapay zeka gibi yeni teknolojileri etkili biçimde kullanan, dinamik, dünya çapında bir ordu yaratarak ekonomik gücünü savunma gücüyle pekiştirmektir. Ordunun tarihsel rolüne ve günümüzde Çin'in ABD ile rekabetinde savunma gücünün taşıdığı öneme rağmen Çin siyasal sistemini askeri komünizm olarak nitelendiremeyiz. Evet, "siyasi iktidar bir silahın namlusundan çıkar" diyen Mao'dur ama akabinde de "İlkemiz; Parti silahı (orduyu) yönetir, hiçbir zaman ordunun Partiyi yönetmesine izin verilmemelidir" diye ekler. Elbette "zor"u elinde bulunduran ordunun bu gücünü sivil yönetimin iradesi dışında kullanma riski vardır. Ancak Çin'de az sayıda istisnalar dışında ordunun siyasal yaşama müdahaleden uzak olduğu söylenebilir.

H.K.: 1980'li yıllar boyunca yükselen “Yeni Sağ” tezlerin “Yeni Kamu Yönetimi” anlayışı Çin’i etkilemiş midir?

S.S.: Anglo-sakson dünyada yeni sağ politikaların yükselişi ile Çin’in kapitalizme yönelişinin başlangıcı aynı tarihsel döneme denk gelmektedir. Çin’in ilkel sermaye birikimini sağlaması da geniş ölçüde küresel kapitalizmin maliyetleri düşürmek amacıyla coğrafi yayılmasının sonucunda gerçekleşmiştir. Dolayısıyla bu bağımlılık ilişkisinin, yeni sağ politikaların yönetsel ideolojisi olan yeni kamu işletmeciliğini (YKİ) dışarıda bırakması gerçekçi değildir. Diğer yandan sosyalist üretim ve dağıtım ilişkisinin çözülmesi de beraberinde yeni üretim-dağıtım düzenine uygun yönetsel yapılanma ihtiyacını getirmiştir. Bu bağlamda Çin’de 1990’lardan günümüze kadar devam eden anayasal düzenlemelerin ve yönetsel reform sürecinin devam ettiğini söyleyebiliriz. Bu reformlara biçimsel olarak bakıldığında çok tanıdık YKİ bileşenleriyle karşılaşmaktayız. Devletin rolünün yeniden tanımlanarak düzenleme-denetleme işlevine yoğunlaşması, kamu işletmelerinin özelleştirilmesi, üretimde kamu hizmetlerinin sunumunda piyasa güçlerinin devreye sokulması, yeni kamu personel rejiminin kurulması, sağlık-egitim gibi temel kamu hizmetlerinden ve sosyal güvenlik sisteminden yararlanmanın bireysel katkıya da dayanması gibi politikalar bu bağlamda belirtilebilir. İlkeler-politikalar, kurumsallaşmalar bağlamındaki bu benzerliğe rağmen Çin’in son kırk yıldaki yönetsel dönüşümünün temel rehberinin YKİ olduğunu iddia etmek yüzeysel bir değerlendirme olur. Evet Çin, iki nedenle YKİ bilgi girişine son derece açık bir ülke olmuştur: İlk olarak sosyo-ekonomik düzenini dönüştürmektedir ve bu yeni düzenin yönetsel bilgisine ihtiyacı vardır. İkinci olarak sermaye birikimi için yabancı sermayeye ve dış satıma ihtiyacı, dolayısıyla küresel sermayeyi ürkütmeyecek bir yönetsel düzene ihtiyacı vardır. Ama diğer yandan da rejimi, ÇKP’nin iktidarını koruma, Sovyetler Birliği deneyimini yaşama kaygısı vardır. Dolayısıyla Çin deneyiminin farkı birçok gelişmekte ülkenin, ya da post-sosyalist ülkelerin yaptığı gibi teslimiyetçi bir politika yerine kendi koşullarına göre seçici bir politika izlemesidir. Örneğin özelleştirme politikasına baktığımızda; küçük ölçekli, hafif sanayiye, emek-yoğun üretime dayalı işletmeleri elden çıkarırken büyük ölçekli, enerji, finans, ulaştırma gibi stratejik öncelikte gördüğü kamu işletmelerini tam aksine daha da geliştirmesi ve bunları küresel ölçekte rekabet edebilir hale getirmesidir. Bugün, Çin’in Afrika’da

ya da Bir Kuşak Bir Yol ülkelerindeki yatırımlarında özel şirketleri kadar bu kamu işletmeleri de aktif çalışmaktadır. Keza yabancı sermaye girişini de yine kendi önceliklerine göre yönetmiş ve özellikle finans alanında sınırlandırmıştır. Pazar payı daraldığı için Çin 2008 küresel mali krizinden etkilenmiş, büyüme oranı gerilemiştir. Ama bu gerilemeye rağmen ekonomi büyümeye devam etmiştir. Küresel finans sistemine tümüyle entegre olmamasının, Çin'in krizi görece daha az tahribatla atlatmasında önemli olduğunu düşünüyorum. Özet olarak: Evet Çin yönetsel reformlarında YKİ'den etkilenmiştir; ama bu etkinin, Çin'in ihtiyaçlarına uygun olduğu ölçüde dönüştürücü olabildiği görüşündeyim.

H.K.: Serbest piyasa sistemi Çin'i, liberal demokratik bir siyasi sisteme dönüştürebilir mi?

S.S.: 2000'li yılların başlarına kadar Batı'nın böyle bir beklentisi vardı. Hatta bunun kaçınılmaz olduğu, ÇKP'nin eninde sonunda - zaman verenler de vardı- iktidardan uzaklaşacağı, düşünülüyordu. Bu beklenti Batı liberalizminin, "serbest piyasa ekonomisi kaçınılmaz olarak siyasi liberalizmi doğurur" ya da "liberal demokrasi olmadan ekonomik kalkınma olmaz" kabulünden beslenmektedir. 1990'larda Sovyet Blok'unun çözülerek biçimsel olarak çok partili rejime geçmesi de bu beklentiyi güçlendirmekteydi. Günümüzde bu tartışmalar önemli ölçüde sönümlenerek Çin'in yükselişi ve dünya düzenindeki rolü gibi konulara kaymış durumda.

Sorunuza gelecek olursam: Olağan koşullarda, yani bugünkü koşullarda en azından yakın vadede böyle bir dönüşüm beklemiyorum. Böyle düşünmemim birkaç nedeni var. Öncelikle, küresel salgının yarattığı tüm belirsizliklere rağmen ülkenin mevcut ekonomik koşulları, ÇKP'nin halk nezdindeki kredisi böyle bir dönüşüme zemin hazırlamaktan uzak görünmektedir. İkinci olarak, toprak bütünlüğünü ve ÇKP iktidarını korumak ülkenin kırmızı çizgilerinden ve bu ikisi arasında bir tür teminat ilişkisi kurulduğu söylenebilir. Çin'i zayıflatmanın, çevreleme hareketinin bir parçası olarak dışarıdan destekli "renkli devrim" riski de günümüzde rejim için önemli bir tehdittir. Gerek bu teminat ilişkisi gerekse tehdit algısı birçok ülkede olduğu gibi milliyetçiliği beslemektedir. Ülkeyi halen 1950'li yıllarda sosyalist düzende doğmuş, bu düzenin eğitimini almış "beşinci kuşak" olarak adlandırılan liderler

yönetiyor. Eğer böyle bir ihtimal varsa da bunun ancak 1980'li, 1990'lı yıllarda doğmuş liderlerin döneminde olabileceğini düşünüyorum. Bu kuşağın yönetimindeki bir Çin benim en büyük merakım. Böyle bir değişim olsa bile Batı liberal siyasi sisteminin kopyası değil Çin'e özgü bir düzen olacağı kanaatindeyim. Ama yakın gelecekte böyle bir ihtimal görmüyorum.

H.K.: Hong Kong için vaat edilen "tek ülke iki sistem" in son yıllarda ortadan kalktığı tartışmalarına nasıl bakıyorsunuz?

S.S.: Öncelikle Hong Kong'un Afyon Savaşlarına kadar Çin toprağı olduğunu, ülkeyi yarı sömürge durumuna düşüren bu savaşlardan sonra İngilizlere bırakılmak zorunda kalındığını ve daha sonra da 99 yıllığına kiralandığını hatırlatmak isterim. Hong Kong, 1996'da Çin egemenliğine dönünceye kadar İngiliz sömürgesi idi. Dolayısıyla Çin ve İngiltere arasındaki anlaşma ile Hong Kong'un Çin egemenliğine dönmesi İngilizlerin bir lütfu değildir. Bu konuda belirtmek istediğim bir başka nokta, Hong Kong'da yakın dönemde yaşanan olayların yalnızca Çin yönetimi ile Hong Konglular arasında bir mesele olarak görülmeyeceğidir. Elbette bir gerilim vardır. Nüfusun ezici çoğunluğu Çinli olmakla birlikte Hong Kong yarım asırdan fazla başka bir kültürün, zihniyetin yönetiminde kaldı. Dolayısıyla hem bu kültürel etkileşim hem de Çin'deki rejim nedeniyle özellikle genç kuşağın anakaraya tedirgin baktığı söylenebilir. Diğer yandan Hong Kong Çin toprağı ama anakaradan farklıdır. Çin ve İngiltere arasında imzalanan, geniş ölçüde özerkliği içeren anlaşmaya dayalı yönetilmektedir. Çin'in özerkliği zedeleyen fiili müdahalelerde bulunduğu yönünde rahatsızlıklar var. Ama meselenin bir başka yanı daha var. Hong Kong günümüzde Batılı güçlerin, özellikle ABD'nin Çin'i çevreleme ve zayıflatma girişimlerinin bir nesnesi haline dönüştürülmüş durumda. Bu güçlerce yerel rahatsızlıkların bu bağlamda bir fırsata dönüştürüldüğünü, gösterilerin desteklenerek, canlı tutularak Çin'in adaya müdahale etmesinin istendiğini düşünüyorum.

H.K.: Türkiye'nin değişen Çin politikası ve Türkiye- Çin ilişkileri hakkında genel değerlendirme yapabilir misiniz?

S.S.: Uluslararası ilişkiler uzmanı değilim; dolayısıyla bu konuda disiplin dışından bir akademisyen olarak ilgilendiğim alanlarla sınırlı olarak genel birkaç hususu belirtmek isterim. Ülkeler arasındaki ilişkilerin niteliğini çakışan ya da çatışan çıkarların belirlediğini biliyoruz. Bu bağlamda ilişkilerde kısa-uzun süreli iyi

giden veya gitmeyen dönemler yaşanabilir. Ancak önemli olan ikili ilişkilerin, günlük, anlık tepkilere ve yüzeysel bilgiye dayalı değerlendirmelerle değil; karşı ülkeyi tüm yönleriyle tanımaya dayalı uzun erimli politikalara dayalı doğrudan ilişkilerle yürütülmesidir. Bir başka ifadeyle: İlişkiler olağan koşullarda öngörülebilir, istikrarlı politikalara dayanmalıdır.

50 yıldır Çin’le diplomatik ilişki içindeyiz. Çin bizim ilgi alanımıza ticari beklentiler, alım-satım yapılacak bir pazar olarak girdi ve halen de ticari kaygılar ön planda. Benim açımdan ana sorun, iki ülke arasındaki ilişkilere ekonomik ve ticari bağlamın egemen olmasıdır. Kim kime ne satacak ne kadar yatırım yapacak kaygısı ilişkilerde öne çıkmaktadır. İkinci sorun, Çin’i anlamaktan ve açıklamaktan hala çok uzakta oluşumuz. Türkiye 1935’te Sinoloji Kürsüsü kurmuş bir ülke. Ama buna ister Soğuk Savaş koşulları deyin ister kürsünün kuruluş önceliği Türk tarihini Çin kaynaklarından araştırmaktı deyin, elimizdeki bilgi ve uzman varlığımız 85 yılın birikimini yansıtır olmaktan uzak. Akademide son yıllardaki ilgi uyanışı umut verici olmakla birlikte bu ilgi de geniş ölçüde Batıda üretilen bilgilerin, yargıların Türkiye’de yeniden üretilmesi üzerinden ilerliyor. Düşünce sistemini, kültürünü, tarihini, toplumsal yönelimlerini, tercihlerini, karar verme sistemini, sizi nasıl gördüğünü bilmediğiniz bir ülke ile ticari ilişkilerin geliştirilmesi de zordur. İki ülkenin birbirini karşılıklı ve ilk elden bilgi-gözlemlerle tanımadan kalıcı, akılcı bir ilişki/işbirliğinin kurulamayacağını düşünüyorum.

Diğer yandan 1945 sonrasında kurulan dünya düzeni çatırıyor. Kuşak ve Yol Girişimi ile Çin usulü küreselleşmenin adımlarını atan Çin’in belirleyici güçlerden biri olacağı yeni bir dünya düzeninin işaretleri tartışılıyor. Türkiye Çin’le ilişkilerini bu perspektif içine oturtmalı ve hızla az önce vurguladıklarıyla sınırlı olmayan eksiklikleri gidermeye yönelmelidir.

H.K.: Sayın hocam, söyleşimizi burada sonlandırırken, eğer işbu söyleşiye bir başlık atmamız gerekirse sizce nasıl bir kısa ve öz başlık atabiliriz?

S.S.: En zor soruyu en sona saklamışsınız. Şimdilik aklıma gelen: “Çin Siyasal ve Yönetim Sistemi Üzerine” uygundur.